

Az irányítási-igazgatási alrendszer annyiban működik, amennyiben az addig "felállt" alrendszerek ilyen jellegű adatokat tudnak szolgáltatni. Ezek köre a kölcsönzési alrendszer megvalósítása után fog kiteljesedni.

A kölcsönzési alrendszer üzembe helyezése ugyancsak a számítógépcseré utánra várható. A

jelenlegi eszközellátottságnak ui. olyan "korlátozott lehetőségei" vannak, amelyek elégtelenek egy ilyen felettebb igényes alrendszer működtetéséhez.

/KOLLÁR, M.: Súčasnosť a perspektívy automatizácie knižnično-informačných činností v Univerzitnej knižnici Bratislava. = Technická knižnica, 33. köt. 11. sz. 1989. p. 321–327./

Milyen lesz a Szlovák Műszaki Könyvtár számítógépes kölcsönzése?

A Szlovák Műszaki Könyvtár (Slovenská technická knižnica) számítógépes kölcsönzési rendszerének megtervezésénél 500 ezer egységnyi állományt, 20 ezer beiratkozott olvasót és évi 300 ezer kölcsönzést vettek tekintetbe (ehhez 1 Mbájt operatív memóriára és 1,4 Gbájt külső memóriára van szükség).

A rendszer online módon fog működni a beiratkozott olvasók, a kérlapkezelés és előjegyzés, a kikölcsönzés és a visszavétel vonatkozásában. Offline rendszerű lesz a sürgetés, a peresítés, az előjegyzések kiértékelése, a rendszer statisztikai és nyilván tartó funkciója.

A rendszer gyors és megbízható működtetése érdekében mind az olvasó-, mind az állományegységek azonosítására vonalkódot fognak alkalmazni (előbb fényceruzát, később holografikus leolvasót).

Az elterjedtebb kódtypusok (CODE 39, CODE 93, EAN, I 25 INTERLEVED 2 OF 5, PLESSEY, UPC) közül a CODE 39 alkalmazása mellett döntöttek, mivel tetszőleges struktúrájú és hosszúságú jelzetképzést tesz lehetővé.

Az olvasójegy vonalkódja a következőket fogja kifejezni:

- ▶ az olvasójegyet kiadó könyvtárat,
- ▶ az olvasójegy milyenségét (eredeti, először megújított, másodszor megújított stb.),
- ▶ az olvasó azonosítási számát,
- ▶ a kontrollszámot a szóban forgó vonalkódok ellenőrizhetősége érdekében.

Ami az állomány vonalkódokkal való ellátását illeti: először úgy tervezték, hogy az állományegységek vonalkódjai a raktári jelzetekkel (betűjeles numerus kurrens) fognak kvadrálni. Ez a megoldás azonban hatalmas, sok hibalehetőséget hordozó rohammunkát tett volna szükségessé. Ezért ezt a megoldást a későbbiekben elejtették, s helyette a publikációk ún.

kölcsönzési számmal való ellátása mellett döntöttek, vagyis az állományegységek vonalkóddal való ellátása fokozatosan megy végbe. (A vonalkódokat állományvédelmi okokból és a későbbi holografikus leolvasókra számítva, az első borítólapon verzójára kívánják beragasztani, s fóliával is ellátják.)

A fokozatos kódberagasztás, illetve a kölcsönzési szám használatának előnyei többfélék:

- ▶ ez a módszer néhány év után kimutatja, melyek a felesleges, soha igénybe nem vett állományegységek,
- ▶ sok-sok vonalkód megtakarítására nyílik lehetőség,
- ▶ a kölcsönzési szám független az állomány tárolásától,
- ▶ nagyüzemileg (tehát: egyenletesen magas színvonalon) lehet előállítani a vonalkódokat,
- ▶ lehetőséget nyújt arra, hogy megteremtődjen a könyvtár online katalógusával a jövőbeli kapcsolat.

A rendszer jelenleg két SM 4-20 processzor körül "építkezik". Ezek memóriakapacitását kell a korábban megadott méretekig kibővíteni. A fejlesztés közben a könyvtárnak lehetősége volt arra, hogy néhány mellékberendezés csehszlovák prototípusával (fényceruzával, kódnyomtatóval) is próbát tegyen. Ezek azonban nem váltak be, s így kénytelenek voltak mindent az INTERMEC (USA) cégtől megrendelni. A megrendelések teljesítése azonban késik. Most abban reménykednek, hogy a rendszer egy-két éven belül működni kezd, s a vele szerzett tapasztalatok alapján más csehszlovákiai könyvtárak nem fognak tőle merőben elűtő kölcsönzési rendszereket kidolgozni.

/ANDROVIČ, A. – HOLEKOVÁ, L.: Využitie čiarového kódu v automatizovanom výpočtovom systéme. = Knižnice a vedecké informácie, 21. köt. 4. sz. 1989. p. 149–154./

Automatizált kölcsönző rendszer – meghatározott feltételekkel

Csehszlovákiában 1986 és 1989 között vizsgálódások folytak a nagykönyvtári automatizált kölcsönző rendszerek (AKR) kifejlesztésének és

meghonosításának kérdéseiről. Az eddigi eredmények arról tanúskodnak, hogy a kölcsönzés automatizálása lényegesen növelheti e munka minőségét

és gyorsaságát, azonban csak egy sor előfeltétel biztosítása esetén.

Ez nem kevesebbet jelent, mint hogy meg kell teremteni a kapcsolatokat az AKR és a könyvtár mindazon tevékenységei között, amelyek közvetlen összefüggésben vannak a kölcsönzéssel. Közülük is a legfontosabb a könyvtár katalógusaival való kapcsolat, minthogy az olvasók az ő közbejöttükkel tájékozódhatnak abban az állományban, amelynek meghatározott egységeit a továbbiakban ki akarják kölcsönözni.

Az AKR szolgálatjavító hatása mindenekelőtt abban csúcspontozódik ki, hogy egy szempillantás alatt válaszol a külső és belső olvasók minden lehetséges kérdésére a könyvtár állományában meglévő és kikölcsönözni szándékoló dokumentumokkal kapcsolatban. S ez egy-egy nagykönyvtárban korántsem egyszerű dolog, hisz az "állomány mozgását" nemcsak a kölcsönző forgalom határozza meg.

Ebből következően minden AKR-t a nagykönyvtári üzemvitel komplex automatizálásának részeként kell felfogni, ekként megtervezni. Az AKR feltételezi egy olyan adatbázis meglétét, amely az olvasók számára hozzáférhető állomány adatait tartalmazza. Ezt az adatbázist másként párbeszédes üzemmódú katalógusnak nevezzük.

Az AKR és a párbeszédes üzemmódú katalógus közötti "híd" felépítése egy sor sajátos problémát vet fel. Ezeket egyfelől mint az AKR olyan adatokra való igényét lehet megfogalmazni, amelyeket a szóban forgó katalógus a bibliográfiai leírási munka eredményeként jönnek létre, illetve változnak, miközben a párbeszédes üzemű katalógus és az AKR közös érdekességének tárgyát képezik.

A nagykönyvtári kölcsönzőmunka automatizálásánál törekedni kell arra, hogy a legkülönbözőbb nyilvánosságok kialakításával és aktualizálásával kapcsolatban minél több rutinművelet "kerüljön gépre", illetve hogy mindazokhoz a döntési lépésekhez és műveletekhez készüljön algoritmus, amelyeket a kölcsönzés folyamatában az ember helyett el tud végezni a számítógép is.

E követelmény megvalósítása érdekében mindenekelőtt az azonosítási adatok (jelzetek) és a bibliográfiai adatok tekintetében kell egységre, azonosítási egységre jutni az AKR és a katalógus között. Aki értékeli a leírási egységet (egyes leírás, csoportos leírás), a kiadási egységet (egy kötetes, többkötetes mű,

folyóirat és egyes kötetei, évfolyamai és számai stb.) és a könyvtári egység (első példány, többes példányok) közötti különbségeket, beláthatja: itt a hagyományos állapotokhoz képest felettebb bonyolult szervezési műveleteket kell megoldani az AKR megbízható működésének előfeltételeként. Az egyértelmű azonosítási adatok (jelzetek) követelményének megvalósításához hasznos eszköz a vonalkód.

Ha az AKR számára már megvannak az egyértelmű jelzetek és a hozzájuk rendelődő, kiadványfajtaként és típusként más és más bibliográfiai adatminimikumok, akkor már egyszerűbbnek látszik a "kölcsönzöttség" regisztrálásának megoldása. Ám csak az első pillanatra, hiszen a nagykönyvtárak kölcsönzési szabályzata a "korlátlanul kölcsönözhető" kategórián kívül csupa "kivétel" (meghatározott olvasói kategóriáknak kölcsönözhető, kaucióval kölcsönözhető stb.). Az AKR-be tehát ezeket a "szabályokat" is be kell építeni, illetve a rendszeren belül olyan "teret" kell biztosítani konkretizálásukra, amely megfelel az egyes könyvtárak ebbéli igényeinek.

Mindehhez képest már könnyű az AKR-t "megtanítani" a statisztikai műveletek elvégzésére. Nagyjából-egészéből egységesnek lehet nevezni azokat a szempontokat, amelyek alapján a könyvtárak kölcsönző forgalmukat elemezni szokták (témakör, dokumentumfajta, kiadási ország, nyelv, eredeti nyelv a fordított irodalomnál, kiadási év, beszerzési mód stb.).

Végül az AKR-nek a kölcsönzési folyamatban létrejövő adatokat is "kezelnie kell" (sürgötés, előjegyzés, az előjegyzett mű előjegyzésének megtagadása stb.).

Az AKR-ek "hadrendbe állítása" felé Csehszlovákiában a párbeszédes üzemmódú katalógusok felhalmozása révén kívánnak közeledni. A hálózati központi könyvtáraknak és az állami tudományos könyvtáraknak ezt a munkát az Állami Könyvtárban tervezett adatbázis-központi munkálatokkal párhuzamosan kell majd elvégezniük. Ezután az ugyanezen könyvtárakban installálásra kerülő AKR-ek akár a helyi, akár a szóban forgó adatbázis-központtal kapcsolatban lévő rendszerként lesznek működtethetők.

(Az itt előadottak időbeli megvalósításáról a forrásdokumentum nem tartalmaz adatot – A ref.)

/SOŠKOVÁ, E.: Automatizovaný výpočtní systém a dialogový katalog. = Technická knihovna, 33. köt. 6. sz. p. 161 – 167./

Vonalkódok használata a könyvtári munkafolyamatok számítógépesítésében

A könyvtári munkafolyamatok számítógépesítésében fontos szerepet játszanak azok az eszközrendszerek, amelyek segítségével garantálni lehet a dokumentumokra és/vagy a felhasználókra vonatkozó

adatok egyszerű, megbízható és gyors azonosítását. Jelenleg főként a vonalkód, a gépi szövegkezelés és a mágnescsíkra történő adatrögzítés használható fel ilyen célra.